

דְּרָשׁוֹת

פרשת תצוה, תשע"ח, מספר 1259

אורה של המנורה הטהורה

יוסף אלישע

שיהא האור יוצא מבית המקדש ומאיר לעולם (תנחומא, שם, ו).

כלומר, בניגוד למחשבה המקובלת, מקור האור במקדש הראשון לא היה חיצוני כטבע הרגיל של העולם, המצריך חלונות בעלי מבנה הנדסי קולט אור, אלא להפך! מקור האור הוא פנימי, א-לוהי, והוא בוקע ועולה ויוצא "ומאיר לעולם כלו וליושביו, שְׁבַרָא בְּמֵדַת הַרְחָמִים" (מתוך התפילה). וכן דרשו רבותינו (שם, שם): "כיוון שהיו מדליקין המנורה, כל חצר שהייתה בירושלים הייתה משתמשת לאורה". ואם כן, אם אכן אין צורך בהארת הנרות ע"י בני אדם, שהרי מקור האור א-לוהי-נְסִי הוא, מה טעם, אפוא, ציוותה התורה על הדלקת הנר? ובלשונו של המדרש: "והאור יוצא מתוך ביתו (של הקב"ה) ומאיר לעולם, והוא צריך לנרות? אלא לְזִפְתָּנָהּ בְּנֵרוֹת! ועל זה אמר דוד המלך, עליו השלום: 'אור זרע לצדיק, וליושרי לב שמחה'" (תה' צז:יא, על-פי תנחומא, שם, סעיף ו).

עוד דרשו חז"ל על הפסוק בתהלים "זוֹבַח תֹּוֹדָה יְכַבְּדֵנִי, וְשֵׁם דְּרֹךְ אַרְאֶנּוּ בְּיִשְׁעֶךָ אֱ-לֹהִים" (נ:כג) בזכותו של המאיר לרבים את דרכיהם האפלות:

רבי מנחם בר יוסי אומר: אלו שמדליקים נרות לרבים במבואות האפלין. אמר רבי שמעון בן לקיש: מפני מה זכה שאל למלכות? מפני שהיה זקנו מדליק נרות לרבים במבואות האפלין (תנחומא, שם, ח).

כלומר, בזכות "תאורת רחוב" שהאיר אביאל, זקנו של שאול המלך, לעוברי האורח ולשִׁבְּיו (ומשום כך נקרא שמו "נר" [שם, שם]), זכה נכדו, שאול, למלכות. הווה אומר: זכות זו של הארה הועילה והשפיעה עד שלושה דורות, גם על שְׁלֵשִׁים, וכך הואר מזלו של שאול לצלוח למלוכה. לא זו בלבד, אלא אף זו: מבחינה חינוכית, נמצאנו למדים שהאדם השואף ליישור אורחותיו² צריך להעסיק מחשבתו תדיר באופנים האפשריים להטבה עם הבריות לשם שמיים, אף לברר כיצד להאיר דרכם ועיניהם הן

תחילתה של הפרשה עוסקת בהעלאת אור המקדש באמצעות נר התמיד: "וְאֵתָהּ תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כִּתִּית לְמֵאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד" (שם' כז:כ). המדרש מרחיב את הדיבור ומפליג הרבה בשבחו של אור המשכן והמקדש. בהקשר זה יצוין, כי הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו קרוי "אור עולם" (יש' ס:ט-כ), ומכונה בקבלה "אור האינסוף". וכך מובאת במדרש פנייתם-תמיהתם הרטורית של ישראל כלפי הקב"ה: "אתה מאיר לכל העולם, ואתה מצווה להעלות נר תמיד? אנו, באורך נראה אור, ואתה אומר להדליק נרות?? אמר רבי מאיר, אמר הקב"ה: חביבים עליי נרות שאהרון מדליק מן המאורות שקבעתי בשמים" (תנחומא, תצוה, ב).¹ ועוד אמר הקב"ה לישראל: "אם תדליקו לפניי נרות, אני מאיר לכם מן המאור הגדול לעתיד לבוא, שנאמר: 'וְהָיָה לָךְ ה' לְאֹר עוֹלָם וְאֵ-לֵהֶיךָ לְתַפְאֲרָתְךָ'" (תנחומא, שם, ד).

להדליק נרות לרבים במבואות האפלים:

על אורה ומלכות

בספר מלכים מתוארת בנייתו של בית המקדש הראשון על ידי שלמה המלך. על החלונות שבנה שלמה לבית המקדש נכתב: "וַיַּעַשׂ לְבֵית חֲלוֹנֵי שְׁקָפִים אֶטְמִים" (מל"א ו:ד). במדרש הובא תיאור אופן בניית החלונות המקובל בעולם לעומת תכנונם המיוחד של חלונות המקדש והמבנה שלהם:

אמר רבי אבין הלוי ברבי: אתה מוצא, כל מי שמבקש לעשות לו חלונות עושה אותן רחבות מבפנים וצרות מבחוץ. למה? שיהו שואבות (=קולטים) האור. אבל חלונות שבמקדש לא היו כך, אלא רחבות מבחוץ וצרות מבפנים. למה?

* ד"ר יוסף אלישע, מרצה ללשון במכללת "אורות ישראל", רחובות.

** המאמר מוקדש לעילוי נשמות הוריי היקרים: ר' עמרם אלישע בן שמחה ויהודית בת בשיה לבית מימון, מנוחתם עדן.

¹ וכפי שהסביר רש"י את סמיכות הפרשיות של הנשיאים למנורה: "לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה: חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות!" (פירושו לבמ"ב:ח).

² בדומה למה שכתב הרמ"ק ב"תומר דבורה", פרק א, בפרשנותו ל"ג המידות, המאפיינות את ה', והאדם צריך לשאוף לפחות להידמות לבוראו בתכונות הללו.

יתר על כן: המדרש מעלה שתי ציטטות, עדויות המובעות בגוף ראשון מפי המדבר, רבי חנינא סגן הפהנים, תנא בדור הראשון, המעיד על מעשי ניסים שהיו במנורה:

אמר רבי חנינא סגן הכהנים: אני הייתי משמש בבית המקדש ומעשה ניסים היה במנורה, משהיו מדליקין אותה מראש השנה לא הייתה מתכבה עד שנה אחרת. ופעם אחת לא עשו הזיתים שמן – התחילו הכהנים לכבות (כלומר, הכהנים נקטו פעולת חיסכון, כדי שלא יכלה השמן לגמר).

ואמר רבי חנינא סגן הכהנים: אני הייתי בבית המקדש ומצאתי מנורה דלקה יותר ממה שהייתה דלקה כל ימות השנה. ראה מעשה ניסים! (תנחומא, שם, ג).

נמצא כי היסוד העל-טבעי הבא לידי ביטוי בנס פך השמן ובחנכות המזבח בתקופת החשמונאים (167-76 לפנה"ס) המשיך אף בתקופת רבי חנינא סגן הכהנים, החי ומעיד עדותו זו לאחר חורבן בית שני (אחרי 70 לספירה). יתרה מכך: הנס המשיך לא רק שמונה ימים בלבד, כי אם כל השנה כולה! וכדברי רבי יוחנן המשיב בדרך של קל וחומר לאדם, בשר ודם, המבקש לעמוד על סוד אורו של יוצרו, ומעמידו על גבולות בינתו האנושית ועל מקומו ביחס לבוראו:

אמר רבי יוחנן: מה שיש בתוך עיניך, אין אתה יכול לראות! העין הזו לבנה, והשחור באמצע.

מהיכן צריך לראות? לא מתוך הלובן? ואינו רואה אלא מתוך השחור!

ועל אור עיניך אין אתה יכול לעמוד, ואתה מבקש לעמוד על דרכו של הקדוש ברוך הוא?

כל כך למה? שלא יטעך יצרך לומר שהוא צריך לאורך! (תנחומא, שם, ו).

נישא אפוא תפילה לה' יתברך: "וּבְרַכְנוּ אֲבִינוּ כְּלָנוּ כְּאֶחָד בְּאֹר פְּנִיךָ כִּי בְּאֹר פְּנִיךָ נִתְּתָ לָנוּ ה' אֱ-לֹהֵינוּ תּוֹרָה וְחַיִּים, אֶהְבֵּה וְחִסְדִּי, צְדָקָה וְרַחֲמִים, בְּרָכָה וְשְׁלוֹם".

עורך: פרופ' יוסף עופר

עורכת לשון: רחל הכהן שיי

הדף השבועי יוצא לאור על ידי הפקולטה למדעי היהדות ולשכת רב הקמפוס

בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע יש לשמור על קדושת העלון

בדברי תורה הן במילי דעלמא, וממילא הקב"ה המכיר בתרומתו לצורך העולם, ישלם לו שכרו בגמול אישי או בגמול דורות, לדור שלשיו או רַבְעִיו, אף לְאֶלְפֵיו. הדברים נכונים גם באשר לדוד המלך שביקש לבנות בית לה'. הגם שהנביא שולל ממנו הגשמת כוונה טובה זו באומרו: "הֲאֵתָה תִבְנֶה לִי בַיִת לְשִׁבְתִּי?" (שמו"ב ז:ה), מכל מקום זכה שלמה בנו לכך, והאירה כל ירושלים מאור מקדשו, כאמור, אם כי המקדש נקרא על שם דוד אביו: "מְזֻמֹּר שִׁיר חֲנֻפֵת הַבַּיִת לְדָוִד" (תה' ל:א) – "לפי שנתן דוד נפשו עליו" (תנחומא, נשוא, י"ג).

ויש לתמוה באשר לאביאל: האם קיים קשר ישיר בין פעולת ההארה לרבים במבואות האפלים, בדוגמה של אביאל, לבין נטילת שכר של מלכות דווקא, ולא שכר אחר? ברמה הבסיסית אפשר לומר, שהתעסקותו של אביאל הייתה בהטבתו עם הרבים, ברמה הכלל-ישראלית, ומשום כך זכה נכדו, שאול, להיות "המלך של כולם". אך גם מעבר לכך: אפשר להסביר את הקשר בין מהות מעשה ההארה לבין שכר המלוכה בכך שהאדם המאיר לעוברי האורח מיִדְמָה במעשהו זה לדעת קונו "הַמְאִיר לְאֶרֶץ וְלְדָרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים", ועל כן יבוא מי ששאף להידמות חלקית לה' (בהשפעת שפע טובה ואורה על הבריות) וייטול שכר מלכות, ובכך יוסיף עוד פן של הידמות למלך מלכי המלכים, כי לו נאה ולו יאה.³

מעשה ניסים שבמנורה –

עדותו של רבי חנינא סגן הפהנים

ראינו אפוא כי מקור האור שבמקדש והמבנה המהופך של חלונותיו מהווים ביטוי ליסוד א-לוהי-נְסִי, כך שהמנורה הייתה מאירה לכל חצרותיה של ירושלים, שנהנו מאורה הטוב. גם מיקומה של המנורה "באוהל מועד מחוץ לפרוכת" מסייע לסברה זו, שהרי "לא הייתה המנורה צריכה אלא להינתן לפנים מן הפרוכת אצל הארון, והיא נתונה מבחוץ מן הפרוכת! להודיעך: "שאינו צריך לאורה של בשר ודם" (תנחומא, שם, ז). אלא כל מה שציווה הקב"ה והזהירנו על הנרות, לא מפני שהוא צריך לאורו של בשר ודם, "אלא בשביל חיבתכם אמרתי לכם, שתדעו מה חיבתכם לפני" (שם, ד). ואם כן, המדרש אומר: הישמר לך לבל יטעך יצרך לומר: "שהוא צריך לאורך", שהרי כל הבית (בית ה') מלא אורה: "כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֵנָן וַיִּכְבֹּד ה' מְלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן" (שם מ:לה), עד כדי כך ש"לא יכל משה לבוא אֶל אֵהָל מוֹעֵד" (שם). וכן דרש רבי ברכיה ברבי: "תולדת האש מלמעלן (ברקים), אין כוח בעין לראותו, שנאמר: 'וְנִגַּה לְאֵשׁ, וּמִן הָאֵשׁ יוֹצֵא בְּרָק' (יח' א:יג), וברק אין כוח בעין לראותו, והוא צריך לאורה?" (תנחומא, שם, ו).

³ ואכן, לפני המצאת עשית הנפש (בערך ב-1860) היו אמצעי התאורה המקובלים לפידיים טבולים בזפת, מנורות שמן ונרות.